

tyiskohtaiset ehdotukset antavat toisaalta keskusteluun jotakin konkreettista, toisaalta niihin hirttäytyminen voi estää syvällisemmän keskustelun muutosten tarpeesta. Säikähdetäänkö avioliittolain heittämistä romukoppaan ja esimerkiksi moniavioisuuden mahdollisuut-

ta? Sukupuolineutraalin avioliittolain ajajatkin voivat hermostua, koska ehdotettu malli saattaa vahvistaa konservatiivien kaltevan pinnan argumentteja. Parhaiten keskustelu etenisi, kun voitaisiin tunnistaa ja tunnustaa voimassaolevan avioliittolain puutteet. Miten keskus-

telussa käykään, kirja on ytimekäs katsaus perhesääntelyn taustoihin ja nykytilaan, ja se on virkistävää luettavaa ahtaalle alueelle jumittuneen avioliittolaki-keskustelun kaikille osapuolille.

Eklund ennen Enäjärveä

MATTI VIRTANEN

Professori Katarina Eskola on tuottelias tutkija ja kirjoittaja. Eskolan suurtyö on viisiosainen ”Valistuksen sukutarina” (WSOY 1999–2003), joka kuvaa hänen omien vanhempiensa eli Elsa Enäjärven ja Martti Haavion parisuhteen historian, tulkittuna kaiken sen dokumenttimateriaalin – kirjeiden, päiväkirjojen, kirjojen, puheiden, valokuvien – avulla, minkä he ovat jättäneet jälkeensä. Osien nimet ovat itsessään iskevä sarja: *Kahden, Yhdessä, Sodassa, Itään, Autius lehtipuissa*.

Eskolan tuorein kirja voisi periaatteessa olla tuon sarjan ensimmäinen osa ja nimeltään *Yksin*. Se kuvaa Elsan (silloin sukunimeltään Eklund) nuoruusvuosia ja päättyy suunnilleen siihen mistä sarjan *Kahden* alkaa. Keskeisenä lähteenä ovat Elsan omat tyttöjän päiväkirjat, jotka Eskola julkaisee ensin sellaisenaan ja sitten taustoittaa, kommentoi ja tulkitsee päiväkirjoissa esiin nousevia piirteitä. Ensin Eskola zoomaa Elsan elämän maantieteelliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, sitten

murrosikään tulevan tytön kuumiin kysymyksiin, sitten vuonna 1918 kansalaissodan avainkokemukseen ja lopulta Elsan pitkäaikaiseen ja salaperäiseen ensirakkauteen.

Ennen tätä Eskola julkaisi kirjan Martti Haavion äidin lyhyestä elämästä (”Annan aika. Erään papinrouvan keskenäinen elämä”, WSOY 2006). Tämän uuden kirjan piti ensin kertoa Elsan isästä Edvard Eklundista, joka vuonna 1906 myi maatilansa Vihdissä ja perusti vaimonsa Mimmin kanssa ensin yhden sitten useamman maitokaupan Helsingin Kallioon. Materiaalia pariskunnan yrittäjäelämän alkuvaiheista oli kuitenkin kovin vähän. Silloin Eskola alkoi katsoa Edvardin ja Mimmin vanhimman tyttären, vuonna 1901 syntyneen Elsan, varhaisia päiväkirjoja uusin silmin:

”En unohda hetkeä, jolloin oivalsin, että kalliolaisen yrittäjäperheen elämään voi johdatella päiväkirjaa kirjoittanut nuori. Maitokauppiaan perhe 11–18-vuotiaan tytön silmin. 1910-luvun Helsinki! Ja saman

Katarina Eskola
Tyttö Pitkänsillan
molemmin puolin
Elsa Eklundin päiväkirjat 1913–
1920
WSOY 2012

ajan tytön oma kasvutarina. Tytön, joka oli herkässä iässä silloin kun maailma ja Suomi räjähtivät: kansat sotivat toisiaan vastaan ja suomalaiset keskenään. Elsan tytönpäiväkirjojen kaltaista kirjaa 1900-luvun alun Helsingistä ei liene aiemmin ilmestynyt.”

Etualalle kirjassa nouseekin Elsan maailma. Aluksi päiväkirjoissa pohditaan ystävyysuhteita, uskon asioita, ihastumisia, koulua, oppimisen iloa – ja niin intiimejä kokemuksia, että niistä tuskin saattoi kirjoittaa. ”Kuinka paljon yhteistä on 1910- ja 1950-luvun päiväkirjoille uskotuissa tunnekuohuisa!”, huudahtaa Eskola, joka on aikanaan julkaissut omat ja Satu Koskimiehen rinnakkaispäiväkirjansa (”50-luvun tytöt”, WSOY 1992; ”50-luvun teinit”, WSOY 1994).

Eskola kirjoittaa kokeneen tutkijan jäntevällä otteella, mutta pitkin matkaa ja erityisesti kirjan loppupuolella rivien väleihin latautuu niin paljon lämpöä ja myötäelämistä, että lukija vakuuttuu: tässä kirjoittaa tytär varhain kuolleesta äidistään, jonka tyttöyden kautta on päässyt häntä aivan liki.

Kiihtyneenä ja hämmentyneenä Elsa alkaa pian kirjoittaa myös ”valtiollisista asioista”, kun ne kaatuvat päälle. Elsan vanhempien maitokaupat toimivat myös kevään 1918 kansalaissodan aikana, mutta Elsa seuraa 16-vuotiaana silminnäkijänä taisteluja Toisen linjan kotinsa ikkunasta, johon näkyy myös jyhkeä Työväentalo.

Elsan perhe asui Kalliossa, mutta Elsa kävi koulua Kruununhaassa, Lucina Hagmanin perustamassa ja johtamassa Helsingin Uudessa Yhteiskoulussa. Välissä oli vuonna 1912 valmistunut Pitkäsilta, joka pitkään erotti kaksi toisilleen vierasta todellisuutta, työväen ja keskiluokan Helsingin. Elsa kävi päivittäin molemmissa, mutta nyt nuo maailmat törmäsivät yhteen.

Punaisena keväänä vuonna 1918 Helsingissä ei ilmestynyt muita lehtiä kuin Työmies, jota Elsa lukee. Elsa ei ota tiukkaa kantaa osapuoliin, mutta pohtii päiväkirjassaan näin:

”Eikö köyhälistön ole ollut syytäkin nousta taisteluun? Mitä parempia ihmisiä ovat ne, joiden vanhemmat sattuvat olemaan rikkaita kuin ne, joiden vanhemmat ovat köyhiä ja eikö ole huutavaa vääryyttä se, että edellisillä on mahdollisuus helposti päästä eteenpäin maailmassa sillä aikaa kun toiset saavat otsansa hiessä ponnistella ja elää kurjuudessa. Eivätkö

kaikki ihmiset ole tasa-arvoisia? Eikä näin ollen ole ihme, että vääryyttä kärsineetkin viimein nousevat hankkimaan itselleen oikeuksia ja kukistamaan tuota heitä halveksivaa mukavasti elävää herrasluokkaa, joka heille tuskin ihmisarvoa tunnustaa. Mutta se on alhaisemmalta sivistysasteella, se menee liiallisuuksiin, se on kuin eläin. Ja juuri tuon sivistymättömyyden tähdenhän yläluokka on sitä halveksinutkin. Ja miksi sillä ei ole sivistystä? Se ei ole varojen puutteessa voinut hankkia sitä.”

Elsa tuntee myötätuntoa punaisia kohtaan, mutta perheensä tavoin odottaa ja toivoo valkoisten voittoa. Päälimmäiseksi tunteeksi jäi hämmennys, jollaisena siitä tuli Elsan ja hänen sukupolvensa valtaosan avainkokemus. He elivät sodan keskellä herkässä iässä, mutta se ei ollut heidän sotansa ja siinä oli jotain pahasti vialla. Kansalaisodasta tuli polttava ongelma, joka piti jollain tavalla ylittää.

Elsan kokemus on hyvä esimerkki siitä, ettei sukupolven avainkokemus aina muunnu toiminnaksi heti, vaan usein vasta vuosia myöhemmin. Elsan ja Martti Haavion koulunuorisopolveren ratkaisuja olivat Nuoren Voiman Liitto ja Akateeminen Karjala-Seura, jotka molemmat perustettiin 1920-luvun alussa. Niiden johtoon tulut ydinryhmä oli lähes tarkalleen samanikäistä, kansalaissodan aikana 15–18-vuotiaita (AKS:ssa mm. Martti Haavio, Elias Simojoki, Urho Kekkonen; NVL:ssa Lauri Viljanen, Yrjö Jylhä, Olavi Paavolainen). Vuoden 1918 ohittamisesta ja tulevaisuuteen kurkottamisesta tuli kummankin suuntauksen mobilisaation lähde.

Kansalaissodan avainkoke-

mus sai Elsan myöhemmän radikaalismin suuntautumaan sivistykseen, josta kaikkien tulisi päästä osalliseksi. Elsasta tuli 1920-luvun uuden sukupolven ihailema ja arvostama keskustelijaj, joka yhtenä harvoista naisista oli miesten kanssa tasa-vertainen niin Ylioppilaslehdessä, AKS:ssa kuin NVL:n sisältä kehkeytyneissä Tulenkantajissa.

Toinen Elsan avainkokemus ja myöhemmän toiminnan lähde oli merkillinen romanssi, joka alkoi syksyllä 1916 ja päättyi tammikuussa 1925 – ensirakkaus, jonka toista osapuolta, pitkäikäisyyttä ja merkitystä Elsan persoonan kehityksessä Eskola ei ollut aiemmin havainnut. Tuon suhteen syntyä, laatua ja äkillistä purkautumista Eskola kehittää taitavasti kuin jännityskertomusta, ja mysteeri ratkeaa vasta kirjan lopulla. Vasta tuon romanssin päättymisen nosti Elsan itsetuntemuksen ja itseluottamuksen tasolle, jolta hän tajusi millaisen miehen ja avioliiton hän haluaa.

Elettiin aikaa, jolloin nainen menetti lähes tyystin itsemääräämisoikeutensa mennessään naimisiin. Monesta Elsaa piirittäneestä miehestä valituksi tuli lopulta 1927 Martti Haavio, jonka kanssa Elsa uskoi pysyvänsä toteuttamaan tuoreen haaveensa. Elsa väitteli tohtoriksi 1932 ja perheeseen syntyi viisi lasta, joista Katarina Eskola on toiseksi nuorin:

”Elsasta tuli naisintellektueli, ja se hän halusi olla. Miesintellektuelleista hän erosi siinä, että hän yhdisti luovan työn ja perheen. 1920- ja 1930-luvulla hän oli keskeinen kirjallisuus- ja teatterikriitikko. Hän oli valistaja. Hän oli aikansa tiedetoimittaja. Ja samalla myös perheenäiti.”